
МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Ігор Іваній

Аннотация. Теоретически обоснована и разработана модель формирования физической культуры личности будущего специалиста физического воспитания и спорта в процессе профессиональной подготовки. На основе системного, аксиологического и компетентностного подходов, учитывая концепции моделирования образовательных систем, построена структурно-функциональная модель, которая включает целевой, содержательный, технологический и оценочно-результативные блоки и обеспечивает формирование физической культуры личности будущего специалиста физического воспитания и спорта в условиях гуманистической физкультурно-образовательной среды высшего учебного заведения.

Ключевые слова: физическая культура, личность, модель, специалист, профессиональная подготовка.

Abstract. The model of formation of physical culture of personality of a future specialist of physical training and sport in the process of professional training was theoretically proved and developed. The structure functional model was developed on the basis of systemic, axiological and competence approaches with account for the concepts of modeling educational systems. This model includes targeted, substantial, technological and evaluating blocks and provides formation of physical culture of personality of a future specialist of physical training and sport under the conditions of humanistic physical educational environment of institution of higher education.

Keywords: physical culture, personality, model, specialist, professional training.

Постановка проблеми. Особистість, рівень її культури та освіти – це вихідна точка і кінцевий результат нової парадигми розвитку суспільства. У цих умовах особливої значущості набувають теоретико-методологічні, соціально-психологічні та організаційно-педагогічні аспекти проблеми гуманістичного розвитку випускників вищих навчальних закладів (ВНЗ), зокрема фахівців фізичного виховання та спорту. Ці фахівці є носіями й відтворювачами цінностей фізичної культури отриманих знань, практичних вмінь, відносин на культуру навчально-виховної і спортивної діяльності, відношення до здоров'я, побуту, відпочинку тощо, сприяючи таким чином підвищенню культури суспільства. Саме тому формування високого рівня фізичної культури особистості майбутнього фахівця фізичного виховання та спорту є актуальною проблемою у сучасному освітньому просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження феномену «фізична культура» на основі філософсько-культурологічного підходу, її аналізу як складової загальної культури, зумовило виникнення ряд теорій, які значною мірою допомагають вирішувати проблему її формування і розвитку в системі фізкультурної освіти. Важливими

серед них є: біологічні та соціальні, тілесні та духовні аспекти в сфері фізичної культури та спорту (В. Бальсевич, М. Візитей, М. Пономарьов); ціннісний аспект фізичної культури (М. Віленський, В. Видрін, Л. Лубишева та ін.); формування фізичної культури особистості (В. Бальсевич, М. Віленський, Е. Вільчковський, Т. Круцевич, Л. Лубишева, Ю. Ніколаєв, Б. Шиян та ін.)

Структурні моделі формування фізичної культури особистості майбутнього фахівця фізичного виховання та спорту у процесі фізкультурної освіти досліджували М. Віленський і С. Бегідова [2], Е. Вільчковський [3], Ю. Сисоев і О. Ларіна [8], Б. Шиян [10] та ін. Рівень фізичної культури особистості майбутнього фахівця фізичного виховання та спорту автори визначають багатокомпетентними моделями, в яких тією чи іншою мірою інтегровані основні складові: знання й інтелектуальні цінності, фізична досконалість, мотиваційно-ціннісні орієнтації, соціально-духовні цінності, культурно-спортивна діяльність тощо. Однак аналіз наукової літератури дозволяє констатувати, що проблема формування фізичної культури особистості фахівця у процесі його професійної підготовки вимагає спеціального дослідження, зокрема обґрунтування педагогічної системи формування

означеної якості як цілісного утворення на основі дієвої моделі цього процесу.

Дослідження виконано відповідно до комплексного плану НДР «Методологічні, змістові та методичні інновації у професійно-педагогічній підготовці вчителів фізичної культури у контексті запровадження кредитно-модульної системи» (номер держреєстрації 010U004948).

Мета дослідження – обґрунтувати та розробити модель формування фізичної культури особистості майбутнього фахівця фізичного виховання та спорту у процесі професійної підготовки.

Результати дослідження та їх обговорення. З огляду на те, що професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту розглядається як процес, який відображає науково й методично обґрунтовані заходи ВНЗ, спрямовані на формування протягом терміну навчання рівня фізичної культури особистості, достатнього для організації фізичного виховання різних верств населення регіону й успішної праці в усіх ланках спортивного руху з урахуванням вимог сучасного ринку праці [7, 121]. В основу розробки відповідної моделі покладено системний, аксіологічний [4] і компетентнісний [5] підходи та принципові положення щодо моделювання навчально-виховного процесу в педагогіці [1] і сфері фізичної культури та спорту [6].

З позиції системного підходу фізична культура особистості фахівця розглядається як системне утворення, яке складається з множини складових, що мають власні характеристики та визначають рівень розвитку майбутнього професіонала. В межах аксіологічного підходу процес формування фізичної культури особистості студента являє собою процес особистісно-професійного розвитку, спрямований на перетворення ціннісного змісту самої підготовки фахівця у ВНЗ, а також на упорядкування системи соціокультурних цінностей у нерозривному зв'язку зі соціалізацією особистості. Застосовування компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутнього фахівця припускає досягнення інтегрованого кінцевого результату, який розглядається як сформованість у нього єдності узагальнених знань і вмінь, універсальних здатностей і готовності до вирішення комплексних завдань – від особистісних до соціальних, професійних і спеціальних, що визначають володіння власне професійною діяльністю на достатньо високому рівні, готовність до інновацій у професійній галузі [4, 5].

Модель формування фізичної культури особистості будувалася на основі вивчення досвіду підготовки фахівців фізичного виховання та спорту, аналізу структурно-логічних міжпредметних зв'язків навчальних дисциплін, які сприяють інтеграції знань, спрямованих на усвідомлення зна-

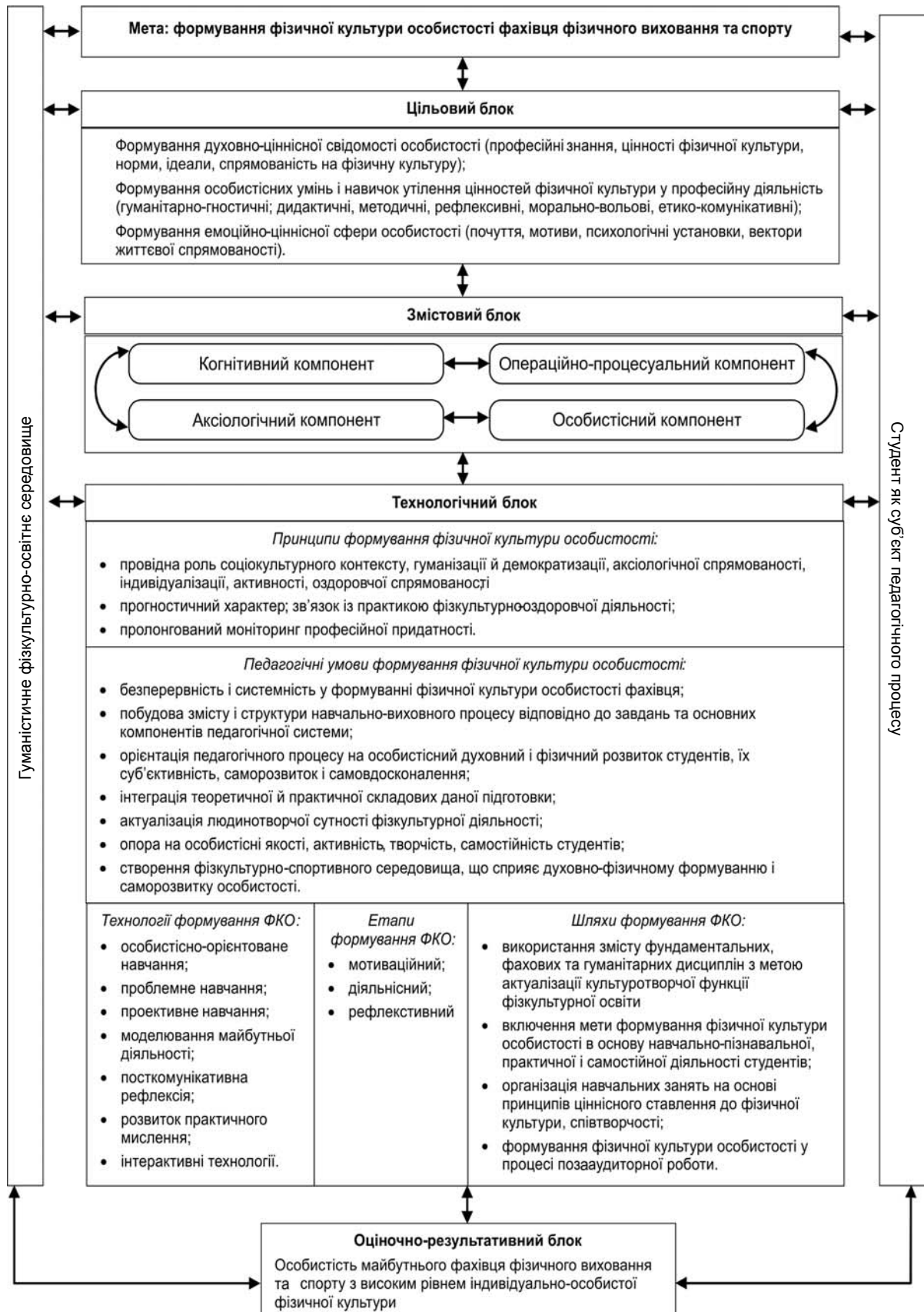
чущості фізичної культури особистості фахівця в його професійній діяльності та забезпечення її «соціально-культурного» спрямування, опанування системою професійно-фізкультурних знань та умінь [9].

Систематизація отриманих матеріалів дозволила розробити модель педагогічної системи формування фізичної культури особистості майбутнього фахівця фізичного виховання та спорту у процесі професійної підготовки, яка включає взаємопов'язані блоки: цільовий; змістовий; технологічний; оціночно-результативний. Схему реалізації моделі представлено на рисунку.

Цільовий блок. На основі соціального замовлення суспільства і досягнень педагогічної науки визначено стратегічні мета й завдання навчально-виховного процесу, спрямованого на формування фізичної культури особистості майбутнього фахівця фізичного виховання та спорту. Особливої значущості для організації професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту набуває розкриття єдності функціонального, ціннісного і діяльнісного аспектів її змісту [7]. Зміст даних аспектів, а особливо їхнього взаємозв'язку, дозволяє, з одного боку, розкрити інтегративну, духовно-фізичну, людинотворчу сутність фізичної культури, а з іншого – змінити ціннісні орієнтації фахівців, смисл і завдання їхньої навчально-виховної діяльності. Ці завдання ми класифікуємо за ознакою впливу на різні сфери особистості на три групи: завдання, що стосуються формування духовно-ціннісної свідомості (засвоєні цінності фізичної культури, спеціальні знання, норми, ідеали, традиції, спрямування та фізичну культуру); завдання, зорієнтовані на формування емоційно-мотиваційної сфери (почуттів, переживань, мотивів, психологічних установок, векторів життєвої спрямованості); завдання, які стосуються формування професійних і особистісних умінь й навичок втілення цінностей фізичної культури у професійну діяльність (морально-вольових, етико-комунікативних, рефлексивних, дидактичних, методологічних) тощо.

Змістовий блок. Професійні функції і види діяльності та результати аналізу соціально-психологічної структури особистості диктують вимоги до особистісних й професійних якостей, властивостей і здатностей, які визначають структуру і зміст фізичної культури особистості майбутнього фахівця фізичного виховання та спорту [7, 134].

У змісті фізичної культури особистості фахівця виокремили чотири взаємопов'язані компоненти: *когнітивний* (сфера знань особистості у галузі фізичної культури, переконання в необхідності фізкультурно-спортивної діяльності); *операційно-процесуальний* (сукупність особистісних професійних знань, умінь і навичок, що зумовлюють

Рисунок 1 – Структурно-функціональна модель формування фізичної культури особистості фахівця фізичного виховання та спорту

функціональну готовність вирішувати завдання фізкультурно-спортивної діяльності); *особистісний* (комплекс особистісних якостей, інтересів, соціальних і педагогічних здібностей); *аксіологічний* (цінності фізичної культури, ціннісні орієнтації, умови, смисли, цілі та засоби їх досягнення).

Когнітивний компонент змісту фізичної культури особистості фахівця передбачає опанування і передачу накопичених систематизованих знань у галузі фізичної культури, які є основою формування ціннісного ставлення до фізкультурно-спортивної діяльності. Ця сукупність засвоєних фізкультурних знань, цінностей, норм, ідеалів, традицій є інформаційним освітнім результатом пізнавального процесу, який позначається на фізичній культурі особистості фахівця.

Операційно-процесуальний компонент у змісті формування фізичної культури особистості утворюють: гуманітарно-гносичні вміння і навички, які спрямовують на ціннісно-смісловий зміст професійних знань; дидактичні знання, вміння і навички організації процесу фізкультурної освіти; вміння навички і здатності до рефлексії, саморефлексії та самоусвідомлення; етико-комунікативні вміння і навички; володіння вміннями й навичками управління вольовою й емоційними сферами тощо. Цей компонент фізичної культури особистості спрямований на підготовку майбутнього фахівця до фізкультурно-спортивної діяльності не тільки як на раціональну, але й як ціннісно-орієнтовану дію, яка відображає можливість свідомого вибору фахівцем мети, напрямку, засобів, мотивів фізкультурної діяльності, включення особистості у морально-духовну діяльність, забезпечує оптимальний рівень емоційно-вольової стійкості та виконання творчих завдань, має на увазі комунікативну толерантність.

Особистісний компонент змісту фізичної культури майбутнього фахівця виявляється в таких особистісних якостях, інтересах та соціальних й педагогічних здатностях, які дозволяють йому інтегруватися у соціокультурний контекст: спрямованість на інтереси, потреби й захист людської гідності; делікатність, наявність педагогічної тактовності; гуманність, милосердя; високий рівень емпатії та експресивних здібностей; здатність до аналізу й оцінки поточної навчальної ситуації; здатність до взаємодії з іншими людьми, перш за все при вирішенні фізкультурно-спортивних проблем; здатність до подальшої освіти у змінних соціальних умовах та здатність до досконалості у професійній діяльності й адекватної її самооцінки.

Аксіологічний компонент змісту фізичної культури особистості являє собою сукупність особистісно-значущих й особистісно-ціннісних спрямувань, ідеалів, поглядів, уявлень, відношень, пізнань у галузі фізичної культури. Було виділено

такі цінності фізичної культури особистості фахівця фізичного виховання та спорту, якими він повинен опанувати у процесі професійної підготовки:

- *інтелектуальні* (знання про методи і засоби фізичного розвитку людини як головної складової організації здорового способу життя);

- *фізичні* (здоров'я, тілобудова, рухові якості, фізичні навантаження, моторна діяльність);

- *педагогічні* (володіння методичними основами фізичного виховання й процесу тренування, методичні вміння і навички фізкультурно-спортивної діяльності);

- *соціально-психологічні* (активний відпочинок, задоволення, розваги, навички поведінки у колективі, поняття честі, совісті, засоби виховання й соціалізації, рекорди, перемоги, традиції);

- *психічні* (емоційні переживання, швидкість мислення, творчі нахили, риси характеру, властивості й якості особистості);

- *культурні* (пізнання, самоствердження, самореалізація, естетичні та моральні якості, авторитет);

- *інтенційні цінності* (сформованість думки про престижність фізичної культури для людини і суспільства, сформованість соціально-психологічних установок і мотивацій до занять фізичними видами спорту);

- *матеріально-технічні* (комфортне предметно-просторове середовище освітньо-розвиваючого простору фізичної культури, обладнання, інвентар, навчальні посібники, музичний супровід, гарна спортивна форма).

Технологічний блок моделі формування фізичної культури особистості майбутнього фахівця фізичного виховання та спорту побудований відповідно до мети, змісту і структури педагогічного процесу та охоплює такі складові:

- *принципи організації* педагогічного процесу (провідна роль соціокультурного компонента; гуманізації й демократизації; аксіологічної спрямованості; індивідуалізації; активності; зв'язок із практикою фізкультурно-спортивної діяльності; пролонгований моніторинг професійної придатності);

- *педагогічні умови* формування фізичної культури особистості (цілісність, безперервність і системність у формуванні фахівця фізичного виховання та спорту; побудова змісту і структури навчально-виховного процесу відповідно до завдань та основних компонентів педагогічної системи; актуалізація людинотворчої сутності професійної діяльності; інтеграція теоретичної й практичної складових даної підготовки; створення у вищому навчальному закладі фізкультурно-спортивного середовища, що сприяє засвоєнню цінностей фізичної культури, виявленню ціннісно-сміслових основ діяльності з фізичної культури та її оздоровчої спрямованості).

- *етапи формування* фізичної культури особистості: мотиваційний (формування позитивної мотивації на подальший саморозвиток; програмування потенційних можливостей студентів із різним рівнем фізичної культури); діяльнісний (формування структурних та функціональних компонентів фізичної культури особистості; засвоєння фундаментальних, фахових, гуманітарних знань, удосконалення професійних умінь і навичок, а також творчої активності в діяльності майбутнього фахівця фізичного виховання та спорту; формування досвіду фізкультурно-оздоровчої діяльності); рефлексивний (розвиток професійно-педагогічної рефлексії; формування готовності до використання нових методів та технологій фізкультурно-оздоровчої діяльності);

- *шляхи формування* фізичної культури особистості: використання змісту фундаментальних, фахових та гуманітарних дисциплін з метою актуалізації культурологічної й культуротворчої функції фізкультурної освіти; включення мети формування фізичної культури особистості майбутнього фахівця фізичного виховання та спорту в основу комплексної організації діяльності студентів (навчально-пізнавальної, навчально-практичної, самостійної); організація навчальних занять на основі принципів «педагогіки співробітництва», співтворчості, пріоритету ціннісного ставлення до фізичної культури; формування фізичної культури особистості студентів у процесі позааудиторної роботи;

- *відповідні методи, форми і технології*: традиційні форми роботи (лекції, семінарські, лабораторно-практичні заняття та педагогічна практика), нетрадиційні або інноваційні, що вимагають активної творчої діяльності студентів (ділові й рольові ігри, мікрОВикладання, проблемно-пошукове і ситуаційне навчання, тренінги, коучинги, використання ресурсів мережі Інтернет); технології (проблемного навчання, розвиток критичного мислення, проєктивного навчання, групової та колективної взаємодії, когнітивного навчання).

Оціночно-результативний блок розробленої моделі передбачає поєднання критеріїв, показників та рівнів сформованості фізичної культури особистості студентів, а також сконструйований на їхній основі діагностичний інструментарій. Критеріями фізичної культури особистості виступають функціонально пов'язані між собою компоненти: когнітивний, операційно-процесуальний, особистісний, аксіологічний. Показниками сформованості фізичної культури майбутнього фахівця є найбільш важливі чинники, що розкривають їхній зміст. За результатами моніторингу становлення фізичної культури особистості вносяться необхідні доповнення і зміни в технологічний або змістовий блоки, поки не буде досягнуто очікуваного результату.

Відповідно до структури фізичної культури особистості майбутнього фахівця конкретизуються її рівні: елементарний, репродуктивний, продуктивний, творчий. Показники виділених рівнів рухомі, вони свідчать про наявність протиріч, основним із яких є невідповідність між сучасними вимогами до професійно-особистісного розвитку майбутнього фахівця та його реальним рівнем, а саме це, на думку М. Віленського, «є порушеною силою розвитку його індивідуально-особистої фізичної культури» [2, 128].

Отже, розроблена функціональна модель передбачає формування фізичної культури особистості майбутнього фахівця фізичного виховання та спорту у тісному взаємозв'язку із його професійним становленням і характеризується такими внутрішніми системними властивостями:

- цілеспрямованість та самоорганізованість – усі компоненти, зв'язки і функції сприяють професійно-особистісному становленню фахівця та їхній готовності до взаємодії із середовищами реальних міжособистісних і професійних відносин;

- інтегративність – забезпечення єдності теоретичного і практичного компонентів професійної підготовки та взаємозв'язку предметної й загальнокультурної підготовки, залучення суб'єктів цього процесу до фізкультурно-спортивної діяльності;

- зорієнтованість на освітньо-кваліфікаційні характеристики фахівців фізичного виховання та спорту, як наслідок сприяння професійному розвитку студентів;

- врахування особливостей юнацького віку, його сенситивності до духовного і фізичного розвитку та формування фізичної культури особистості студентів.

Висновки. На основі системного, аксіологічного та компетентнісного підходів, враховуючи концепції моделювання освітніх середовищ, розроблена структурно-функціональна модель формування фізичної культури особистості майбутнього фахівця фізичного виховання та спорту у процесі професійної підготовки, яка включає в себе чотири блоки: цільовий блок (занурення студента в контекст загальнолюдської і фізичної культури, способи діяльності, що передбачає формування духовно-ціннісної свідомості, емоційно-ціннісної сфери особистості, професійних і особистісних умінь і навичок утілення цінностей фізичної культури у професійну діяльність); змістовий блок (система ціннісно-цільових пріоритетів, що включає професійно-особистісні якості, властивості й здатності та структурні компоненти – когнітивний, особистісний, аксіологічний і операційно-процесуальний); технологічний блок (принципи, педагогічні умови формування фізичної культури особистості майбутнього фахівця фізичного виховання та спорту, і відповідні етапи, педагогічні технології

та шляхи організації навчально-виховного процесу); оціночно-результативний блок (діагностика фізичної культури особистості майбутнього фахівця фізичного виховання та спорту і оперативна корекція одержаних результатів).

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні питань, пов'язаних з установами міжпредметних зв'язків навчальних дисциплін у процесі формування фізичної культури особистості майбутнього фахівця.

Література

1. Архангельський С. И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерности, основы и методы / С. И. Архангельский. – М.: Высш. шк., 1980. – 368 с.
2. Виленский М. Я. Профессионально-творческое развитие личности специалиста физической культуры и спорта в процессе обучения / М. Я. Виленский, С. Н. Бегидова. – М.: МГПУ, 2004. – 208 с.
3. Вільчковський Е. С. Професійна спрямованість підготовки фахівців з фізичного виховання / Е. С. Вільчковський // Розвиток педагогічної і психологічної науки в Україні 1992–2002: зб. наук. пр., присвяч. 10-річчю АПН України. – Х.: ОВС, 2002. – С. 301–309.
4. Іваній І. Компетентнісний підхід до професійної підготовки вчителя фізичної культури / Ігор Іваній // Фіз. виховання, спорт і культура здоров'я в сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Східноєвроп. Нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк. – 2013. – № 21. – С. 43–48.
5. Іваній І. Методологічні засади формування фізичної культури особистості // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2014. – № 5. – С. 13–17. – [Електронний ресурс] // Режим доступу: doi:10.6084/m9.figshdre.950950
6. Манжелей І. В. Модели физического воспитания / И. В. Манжелей // Теория и практика физ. культуры, 2012. – № 6. – С. 100–106.
7. Суцzenко Л. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект) [монографія] / Л. П. Суцzenко. – Запоріжжя: ЗДУ, 2003. – 442 с.
8. Сысоев Ю. В. Содержательные, структурные и критериальные состав-ляющие физической культуры личности студента / Ю. В. Сысоев, Е. М. Ларина // Сб. науч. тр. РАЕН. – М.; Смоленск, 2008. – С. 235–258.
9. Физическая культура: учебник / кол. авт. под ред. М. Я. Виленского. – М.: КНОРУС, 2012. – 424 с.
10. Шиян Б. М. Теоретико-методичні основи підготовки вчителів фізичного виховання в педагогічних навчальних закладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. пед. наук: 13.00.04 / Б. М. Шиян; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. – К., 1997. – 50 с.

References

1. Arkhangelsky S. I. Educational process in higher school, its regularities, bases and methods / S. I. Arkhangelsky. – Moscow: Vysshaya shkola, 1980. – 368 p.
2. Vilensky M. Y. Professional and creative development of the personality of physical culture and sport specialist in the course of education / M. Y. Vilensky, S. N. Begidova. – Moscow: MSPU, 2004. – 208 p.
3. Vilchkovskiy E. S. Professional direction of physical education specialist preparation / E. S. Vilchkovskiy // Pedagogical and psychological science development in Ukraine in 1992–2002: zbirnyk naukovykh prats to 10-richchia APN Ukrainy. – Kharkiv.: OVS, 2002. – P. 301–309.
4. Ivanii I. Competence approach to professional preparation of physical culture teacher / I. Ivanii // Physical education, sport and health culture in modern society: zbirnyk naukovykh prats Lesi Ukrainky Nats. universytetu. – Lutsk. – 2013. – № 21. – P. 43–48.
5. Ivanii I. Methodologic basis of formation of personality physical culture // Pedagogika, psykholohiia ta medyko-biologichni problem fizychnoho vykhovannia i sportu. – 2014. – № 5. – P. 13–17. – [Electronic resource] // Access mode: doi:10.6084/m9.figshdre.950950
6. Manzheley I. V. Physical education models / I. V. Manzheley // Teoriya i praktika fiz. kultury, 2012. – № 6. – P. 100–106.
7. Sushchenko L. P. Professional preparation of future physical education and sport specialists (theoretic-methodological aspect) [monograph] / L. P. Sushchenko. – Zaporizhzhia: ZSU, 2003. – 442 p.
8. Sysoyev Y. V. Conceptual, structural and criterion constituents of physical culture of student personality / Y. V. Sysoyev, E. M. Larina // Sbornik nauchnykh trudov RAEN. – Moscow; Smolensk, 2008. – P. 235–258.
9. Physical culture: textbook / Edited by M. Y. Vilenskiy. – Moscow: KNORUS, 2012. – 424 p.
10. Shiyany B. M. Theoretic-methodical bases of preparation of physical education teachers in pedagogical institutions: author's abstract for Doctoral degree in Pedagogics: 13.00.04 / B. M. Shiyany; Institute of Pedagogics and Psychology of Professional Education – Kyiv, 1997. – 50 p.